

interview met Lieven De Cauter

Transcendentiaal Struisvogelisme

Brussel 30-04-2002

"Het Vlaamse landschap is het sediment van generatielange golven verstedelijking. Bijna overal heerst er een permanente isotrope perifere conditie. Perifeer omdat grote stukken van het grondgebied geen eenduidige structuur of statuut meer hebben. Ze hangen tussen stad en platteland en lijken voortdurend vatbaar voor nakende verandering, voltooiing, transformatie. Isotroop omdat deze conditie in essentie overal hetzelfde is: de baanwinkels vlakbij, de dichtgeslibde steenwegen, de lagere school naast de oude dorpskerk, met een notaris, een apotheker, de dokter wat verderop en de doe-het-zelfzaak om de hoek. Altijd meegenomen voor de volgende bijbouw."

Euhm... walging. Heel concreet, ik heb onlangs voor het eerst in mijn bestaan de weg tussen Brussel en Dendermonde afgelegd. Dus een sonde in het BAG gebied [Brussel, Antwerpen, Gent, nvdr], laat ons zeggen. En natuurlijk, volmaakt isotroop. Door het feit dat het nieuw was, en ik me voorgenomen had om op tijd te zijn bij de dokter, en ik niet wist hoe snel dat ging, had ik heel veel tijd genomen. Dus ik reed traag en ik keek, wat men meestal niet pleegt te doen. In een auto ben je in een soort capsulair bewustzijn. Stefan Hertmans heeft dat ooit beschreven als een engelachtige staat van halve trance. Maar toen keek ik dus. En wat ik zag, was vreselijk. Volgens mij – dat is mijn hypothese – is de mensheid, hier vertegenwoordigd door de Vlaamse

bevolking, na de oorlog zijn vermogen tot bouwen totaal kwijtgespeeld. Elk weten van materiaalgebruik, kleurgebruik, compositie, verhoudingen, om nog maar te zwijgen over ornamentiek, is totaal zoek. En dat maakt dat die architectuur voor mij – en ik blijf de enige te zijn... wat niet waar is, natuurlijk – ondraaglijk is, in de zin dat je er eigenlijk niet kan naar kijken, want als je kijkt, dan krijg je koppijn.

Vanwaar het gevoel dat je daar alleen in staat? Omwille van de algemene hype?

Het is *not-done* om daar nog bij stil te staan. Ik bedoel: ik chargeer uiteraard een beetje, maar nu is het juist modieus om dat te assumeren. De Boomsesteenweg is in gewoon. We zijn natuurlijk laat: onze vrienden van de strip, Venturi en Scott-Brown², hadden het ons in '67 al voorgedaan. Ik hoop voor die strip dat die iets beter is dan de Boomsesteenweg. Helaas kan ik niet vergelijken. Het urbanisme – ik had het daarnet over architectuur - is even erg, mogelijks nog erger, en dat weten we. Dat is hetgeen Bruno [De Meulder, nvdr] beschrijft. En dat is inderdaad totaal dichtgeslibd.

Er is toch een belangrijk verschil: het citaat van Bruno De Meulder blijft beschrijvend, terwijl jij er een waardeoordeel aan koppelt. Ook jouw theorie, 'de capsulaire maatschappij'³, velt een oordeel over dat landschap.

Ja, op het moment dat ik in Dendermonde

aankam, was ik wel toe aan een dokter. Ik was echt wel gedepimeerd. Omdat het allerbekendste, uw eigen Vlaanderen... *it hits you in the face*. Ook omdat net deze sonde merkwaardig dichtgeslibd is. Tussen Brussel en Dendermonde is er echt geen strookje landschap meer dat die naam verdient, of toch quasi geen. De capsulaire beschaving is natuurlijk nog een stap verder. Ik ga er van uit dat het – of de mensen dat nu beseffen of niet – deprimerend moet zijn om in een dergelijke omgeving te wonen. Het is noodarchitectuur, het is noodurbanisme, het is er, maar dat is het enige wat je kan zeggen. Er zijn weinig tekenen van leven: erg weinig cafés, erg weinig winkels, waarmee ik doel op winkels waar zich een sociaal leven rond kan afspelen. Dus het gebeurt eigenlijk allemaal elders. Je bent voortdurend passant. En of dat capsulair is? Het is zeker laagdrempelig. Het is laagdrempelige capsulariteit. Ik denk het wel.

Je sprak daarnet over de trance die door de capsulariteit wordt veroorzaakt. Wat is het belang van deze trance, wat brengt die voort? Zie je die standhouden, of is er weerstand tegenover?

Die trance hoort niet organisch bij de hypothese van de capsulaire beschaving, maar die komt voort uit onze media. Eén van de basisstellingen van mijn besluiten over media (in de breedste zin van het woord, dus onze extenties die ons inkapselen) is dat elk medium zijn eigen trance induceert. Elk medium amputeert een orgaan: zoals het

wiel mijn voeten amputeert, zo amputeert televisie mijn ogen, enz. En ik krijg dus een soort narcose, een narcistische narcose. Volgens mij klopt deze tamelijk beeldende theorie voor een stuk. Iedereen die naar televisie kijkt of iedereen die in een auto rijdt voor een tweetal uur moet van zichzelf toegeven dat hij in een soort liminale toestand raakt. Ik denk dat dit met urbanisme en architectuur weinig te zien heeft... alhoewel je zou kunnen zeggen – maar dan ben ik echt hardop aan het denken – dat het soort van narcose zich heeft neergeslagen in het landschap. Ik geef toe: in *'The Capsule and the Network'* ga ik eigenlijk een beetje in die richting: de technologisering dwingt ons om capsulaire tuigen te maken. Hoe sneller we gaan, hoe meer capsulisering. Dat is nogal wieses, het is gewoon fysiek. Ik geef zelf het voorbeeld van de moto: de moto is een moordtuig omdat je te snel rijdt en geen capsule rond je hebt. Het is denkbaar dat je door diep na te denken en allerlei gedurfde hypothesen te formuleren, stelt dat door de opkomst van televisie en auto – de twee grote extensies van de 20^e eeuw die onmiddellijke urbanistische consequenties hebben gehad – de blik naar binnen is gekeerd. De vraag duwt me naar een zeer gedurfde hypothese: zou het kunnen dat die technotrance, die de tweede helft van de 20^e eeuw beheerst, een soort causaal verband heeft met het soort van isotroop landschap? Dat zou kunnen... het gaat zeker samen.

(Een architect die nu nog wil tonen dat hij kan bouwen komt bijna met open ogen

in de kitsch terecht, behalve die paar grootmeesters, die niet, of althans niet significant, te zien zijn in het landschap. De wederopbouw, het duurder worden van het bouwen, en het verdwijnen – verval is zelfs geen juist woord – van handwerk en ambacht, zowel op het niveau van de ondernemer of aannemer, als op het niveau van de architect zijn elementen die daartoe hebben bijgedragen. Dat hetgeen je te zien krijgt in architectuurtijdschriften of op architectuurtentoonstellingen, totaal irrelevant is voor het begrijpen van het landschap, vind ik iets heel tekenends. Je ziet die gebouwen niet: de Beel's, de De Geyter's en de Koolhazen zijn tussen hier en Dendermonde, tussen hier en Brugge, tussen Brugge en Aarlen of tussen Brugge en Luik niet of niet significant te zien. Dát is een fataliteit van de 20e eeuwse architectuur.)

Daarntel ze! je: we merken geen activiteit meer tussen Brussel en Dendermonde, er zijn geen cafés, of zeer weinig en weinig winkels. Het publiek domein is zoek. Maar waar, denk je, speelt zich dan alles af vandaag? Valt iets te zeggen over het Vlaamse verenigingsleven, of over het specifieke Vlaamse dorpsleven? Waar situeert u dergelijke aspecten van Vlaanderen? Is dat een restant van een verdwijnende collectiviteit of is het een mogelijkheid voor de toekomst?

I don't know. Naar verluidt herneemt het Vlaamse verenigingsleven de laatste jaren. Het is moeilijk daarover te oordelen

zonder echt sociologische studies te gaan bestuderen, of zelf sociologische studies te gaan doen. Er is in elk geval een nieuw fenomeen dat niet helemaal past in mijn hypothese van de capsulaire beschaving, een hypothese die in feite initieel helemaal niets met Vlaanderen te maken heeft, maar met een soort analyse van de wereldtoestand. (Trouwens, ik heb net gisterenavond een tekst afgewerkt, *'De permanente catastrofe'*. De tekst handelt over globalisering en de wereld, meer over Lagos en Johannesburg dan over Dendermonde. Maar ja, Dendermonde en Johannesburg zijn natuurlijk wel deel van één wereld en dat zal zich in de 21e eeuw zeer duidelijk laten voelen. Dat is mijn hypothese.) Dit fenomeen dat niet past binnen mijn hypothese – zeker in Brussel, in Gent zou het heel anders kunnen liggen – is *'de nieuwe massa'*: Cafés zitten vol, terrassen zitten vol, de buurt rond de Grote Markt loopt vol, en in tegenstelling tot vroeger wordt de Dansaertstraat drukker. Filmzalen lopen vol, wat overigens een heel interessant fenomeen is: vanaf jaren '70, '80 zie je al die cinema's sluiten, waarop iedereen het einde van de cinema voorspelde. Plots, *out of the blue*, en dus tegen het doemdenken over cinema in, krijg je een absolute *boom* van de cinema.

Vele anderen stellen dat het volstromen van de centra enkel en alleen het gevolg is van de disneyficatie ervan. Is 'de nieuwe massa' een andere massa?

Wel, dat is natuurlijke één mogelijke

verklaring, namelijk de stad als themapark. We gaan met zijn allen naar de stad, lopen wat rond, gaan een beetje winkelen, voor sommigen zijn dat boekhandels, voor anderen zijn dat kleerwinkels, voor nog anderen is dat een terrasje, maar ... het is een beetje voorbarig en een beetje gelijkheberig, of een 'barbertje moet hangen'-logica, om alles over die kam te scheren. In de vroege jaren '80 klaagde iedereen dat Brussel tot dood was, dat er in tegenstelling tot andere steden geen terrascultuur was, geen sociabiliteit op straat, geen lokale bende die een soort stedelijke dorpsheid brengt: "hei, zet u bij", mensen die je zo spontaan tegenkomt. Terwijl dat nu heel sterk is: ik kan mij moeilijk naar de Graanmarkt begeven, als ik alleen wil zijn. Ik ontmoet daar voortdurend kennissen, studenten, ... Er ontstaat een soort nieuwe dorpsheid rond de Dansaertstraat met een hele sterke Vlaamse kolonie van studenten, kunstenaars en intellectuelen. Dus, er is misschien ook écht iets van aan, van de heropleving van Brussel. Dat is een combinatie van kapitaalinvestering, van *gentrification*, die natuurlijk in zekere zin voor het patrimonium van Brussel erg nodig was. Brussel was in de jaren '70, '80 echt op weg om een grijze vervallen stad te worden, en nu blijft het natuurlijk een gehavende stad, maar je kan moeilijk beweren dat Brussel dood loopt. En dit is iets dat je quasi plek per plek moet gaan bekijken, want Gent heeft dat dus wel: Gent kan bijzonder dood zijn. Het zou bij voorbeeld kunnen dat Brussel een klein beetje de logica van de *Global City*

volgt: de aanwezigheid van de Europese Gemeenschap, het aanzwengelen van het toerisme, de hoofdstad van de dans, ... Als ik de koppen tel, terwijl ik zo eens kuier in het centrum, heb ik last om te zeggen: 'het zijn allemaal toeristen'. En toch zijn het in zekere zin allemaal toeristen, ook ikzelf.

Als ik nu terugga naar de vraag, zou je kunnen zeggen: de sonde tot Dendermonde is een soort hinterland geworden. Als mensen zeggen '*en nu gaan we iets doen*', dan gaan ze naar een centrum, voor kleine inkopen naar Dendermonde, een dagje uit naar Brussel, Mechelen, Gent of Antwerpen. Bijgevolg krijg je – zeker in de weekends, maar eigenlijk ook gedurende de week – een enorme drukte in bepaalde steden. Ik denk dat het ook een interessante studie kan zijn te onderzoeken waarom je het gevoel hebt dat Gent blijft leeglopen, ook al is het een zeer dynamische stad op cultureel vlak. Maar als je 's avonds na 11u rond St.-Baafs loopt, dat is *piet dood*. Dat heeft natuurlijk ook met dat verkeersplan te maken, maar zelfs al zou je het centrum Brussel verkeersvrij of -luw maken, dan weet je dat er zo mogelijk nog meer aanwezigheid zou zijn. Dus het zou kunnen dat er stille steden ontstaan, arme steden zoals Charleroi, themaparken zoals Brugge, en dan *global cities* van tweede of derde garnituur zoals Brussel, die een soort drukte, een geanimeerdheid hebben. En daartussen dan het *no-mansland* in de zin van het soort isotrope, kleurloze gebruikslandschap van de verspreide – en als we dan toch dit woord moeten gebruiken

– trance-achtige non-bebouwing.

Belangrijk in het vorige, is dat je vanuit een dualiteit denkt, die door velen als niet meer substantieel wordt beschouwd voor het verstaan van het landschap.

Ik denk niet dat je kan ontkennen dat de esthetica, de sfeer, de densiteit, de hele stimmung van de steenweg Brussel-Dendermonde totaal, maar dan ook totaal anders is, vergeleken met de Dansaertstraat, met Schaarbeek of met Laken. De hypothese van Lieven Deboeck dat Brussel even suburbaan is als Dendermonde, vind ik niet kloppen. Ook in Brussel krijg je nogal snel een auto-logica, maar toch parkeer ik mijn auto voor een volledige dag en doe ik alles te voet. En dat doe je niet tussen Brussel en Dendermonde.

Daarnt zei je dat je jezelf ook toerist voelt in deze stad. Is dat niet de ervaring die alomtegenwoordig is? En in het worst case scenario, is het belangrijkste verschil dan niet het feit dat de stad een soort openluchtrepark is, terwijl interieurs de periferie of het hinterland domineren?

Euhm... Ik denk het niet. Ik kan moeilijk zeggen dat, als ik ga lesgeven in het Ritz en daarna een koffie ga drinken en een boek ga lezen in *Le Coq*, ik toerist ben. Maar wanneer ik me in de toeristenzone begeef om eens een kijkje te nemen, ben ik ook winkel-wandelaar. Ik snap alleen niet zo goed waarom dat hetzelfde zou moeten

zijn. Ik geef toe dat het misschien moeilijk ligt. Een voorbeeld: *City2* is als stedelijkheid, als openbaarheid, voor mij fundamenteel anders dan de Dansaertstraat. In het ene heb ik het gevoel, *sauf qui peut*, zo snel mogelijk wegwezen en het andere, *ça marche*.

Is Brussel dan in de Belgische situatie de enige stad die de doemdenken van de 'capsulaire maatschappij' kan ontlopen? Of maakt Brussel er net ook deel van uit?

Dat weet ik niet. *Wait and see...* Als ik totalitair zou denken, wordt de stad een themapark. Dan past het in de capsulaire hypothese. Maar ik ben daar niet zeker van. De hypothese van de capsulaire beschaving vertrekt bij de muur van Ceuta en Mellila⁴, en probeert dat zover mogelijk door te denken. Als die tendens, die je ook in Antwerpen ziet, aanhoudt, dan ontstaat er in plaats van een privatisering een nieuwe openbaarheid. Je kan moeilijk ontkennen dat terrasjes een *plein-airistische*, letterlijke fysieke openheid en openbaarheid zijn: ik zit op straat in een hele gemeenschap van bekenden en onbekenden mijn dagen te slijten of mijn namiddag of vooravond te vullen. En dat is een echte cultuur geworden in Brussel. Als er een beetje zon is, zie je honderden, zoniet duizenden mensen op de terrassen zitten. Ik zou zeggen ... Hoera!

Ook Londen. Ik ben er onlangs nog geweest, *Londen even gets under your skin, just like New York*. Als je in New York aankomt... We, of zeker ik had dat vroeger niet met Londen.

Londen was in de jaren '80 een stad in verval die heel moeilijk de overgang maakte van het industriële naar het postindustriële tijdperk. De *Thames* was restzone – je kan dat zo aanduiden: de *Tate Modern* is daar het embleem van. Maar je kan dat net zo goed toepassen op *Tower Bridge*, op *Canary Warf*, ... De hele zone van de Thames was een beetje depri... zeer schoon voor iemand die van industriële archeologie houdt. Je had in het centrum van de 19^e eeuwse metropool hallen met bogen waar zwavel van de muren kwam. Dat soort van *gothic novel*-achtige toestanden waren, zeker wanneer je 's nachts terugwandelde van het centrum – wat ik vaak deed toen ik daar twee maanden heb gewerkt en gewoon – zeer poëtisch. Het was een rare stad. Zoals Saskia Sassen schrijft⁵, is Londen nu een vibrerende *global city* met restaurants en cafés waar men in Brussel enkel kan van dromen. Een ongelooflijke plek, een plek van *surplus*. Ook een feest van het globale transcendentale kapitalisme.

Belangrijk is nu de toon waarop je dit naar voor brengt. Waar normaal de *global city* en het transcendentale kapitalisme een negatieve bijtoon hebben, geef jij het nu een positief elan.

Ja. Mijn afschuw voor de Vlaamse isotropie komt juist vanuit een keuze voor de metropool en het metropolitane op zijn best. New York is voor mij nooit modern genoeg. We moeten niet nog modernier willen zijn dan *Manhattan*. Dát is het beste dat de 20^e eeuw

heeft voortgebracht, zoals London het beste is wat de 19^e en het begin van de 20^e eeuw heeft voortgebracht. Met de contradictie dat dit altijd kapitalistische monumenten zijn. Maar dat is de stad sinds 500 jaar.

We moeten niet modernier willen zijn dan de metropool, maar zijn de condities dan niet veranderd? En moeten deze niet tot een nieuw model leiden?

Ja, maar dan komen we natuurlijk bij de grote vragen. Je ziet de bebouwbare bewerkbare grondoppervlakte van de aarde en je weet dat er tegen 2050 nog om en bij de 3 miljard mensen bijkomen. Neem aan 3 miljard, maar het kan meer zijn: volgens de hoogste schattingen zijn er tegen 2050 10,9 miljard mensen op aarde. Dat betekent dubbel zoveel als nu, laat ons zeggen, 11 miljard. Die 3 tot 6 miljard mensen die erbij komen worden quasi allemaal geboren in de armste streken van de wereld. Als je weet dat die armste streken, als het zo doorgaat - en het gaat zo door – woestijnen worden, stormgebied, dan krijg je naast politieke en economische vluchtelingen ook milieuvluchtelingen (naar schatting zijn het er nu reeds 25 miljoen). De druk op zowel de voedselproductie, dit betekent landbouwgrond, als op de leefruimte wordt enorm groot. *Right?* Dus lijkt mij de uitdaging voor het urbanisme van de 21e eeuw hoe dan ook densificatie. Ik keer eigenlijk terug naar een modernistisch dogma, maar dan op de New Yorkse manier geïnterpreteerd. Niet de torens in het groen à la Le Corbusier, want

we zijn het erover eens dat dat de dood van de stad betekent. (Stel je voor dat het plan van Jassinsky voor Brussel zou zijn uitgevoerd: torens in het groen van de beurs tot het zuid). Het kan echt niet anders. Het zal misschien niet gebeuren, maar het kan niet anders.

Wat is de oorzaak van dit alles? We weten dat je vaak doelt op het transcendentaal kapitalisme. In de tekst die in de catalogus van de tentoonstelling 'Orbis Terrarum'⁶ is opgenomen, stel je dat het transcendentale van het kapitalisme slaat op het feit dat een alternatief ervoor onmogelijk is geworden. Tegelijk zeg je dat het transcendentale een illusie is. Zoals beschreven door Saskia Sassen veruitwendigt het duale kapitalistisch maatschappelijk model zich in de *global city*, met alle negatieve gevolgen vandien. Is dit proces, de mondialisering, nog omkeerbaar?

Om meteen te zeggen waar ik mijn hoop op stel: de andersglobalisten. Het is wellicht een vrij ijdele hoop, omdat de rampscenario's te ver gevorderd zijn. Ik ben een groot aanhanger van het rapport van de *Club van Rome*⁷. Ik vind dat elke urbanist het rapport zou moeten lezen als een soort startdocument. Wat is er in de laatste dertig jaar – het rapport dateert van 1972 – gebeurd, dat zorgt dat die doemprophetie van wetenschappers zich volledig voltrekt. Dat zijn geen *fantasisten* zoals ik, die als het ware uit het niks beginnen denken, en zeggen: die muur werkt op mijn systeem

[*Ceuta en Melia, nvdr*], en ik begin daar rond te denken. Het zijn wetenschappers, die met computermodellen vijf heel banale parameters bestuderen: bevolking, voedselproductie, pollutie, industriële productie en het opgebruiken van niet vervangbare grondstoffen. Het is gewoon niet te doen, ik was gisterenavond nog aan het lezen in een rapport van de UNFPA, 'The State of the World Population 2001'⁸. Die mensen proberen te zeggen wat we nu dringend moeten doen. Het zijn geen pessimisten, maar als je de analyses leest, dan zijn we nu al in de noodtoestand. Op mondiaal niveau zijn we in de noodtoestand. De enige manier om iets zinnigs te zeggen over de 6 miljard mensen in deze geglobaliseerde wereld, is te spreken over die wereld. En de Vlaamse bevolking en toestand is dan slechts een facet en een aspect van iets dat totaal *interdependent* is, en alleen kan begrepen worden vanuit een planetaire analyse.

Trouwens, Vlaanderen is ook ecologisch in een noodtoestand. Vlaanderen staat achtenveertigste en scoort enorm slecht op alle fronten. Ik stel vast dat urbanisten – voor zover ik zie – totaal hun broertje dood hebben aan ecologie, het kan hen echt geen reet schelen, geen reet. Ik voel dat ook in de conversaties met Xaveer [*De Geyter, nvdr*]. Het feit dat we allemaal twee auto's hebben is erg, maar het is zo. Als we zo blijven doordoen is dit gewoon 'de vlucht voorwaarts'⁹. En dat is wat we allemaal doen. Ik heb ook twee auto's. Het is niet

dat ik op anderen schiet. Vlaanderen is op zich een rampgebied waar de landbouw mijn drinkwater verpest; we hebben des zomers en des winters ongemerkt ozonalarm en dus blijven mensen met slechte longen binnen op hete dagen, de kwaliteit van ons voedsel, de lucht, ... Ik bedoel: we zijn in een rampgebied. Zelfs de verkeersdoden, *hot topic* kort geleden in de Vlaamse politiek: één iemand, één iemand die er echt op gestudeerd heeft, zegt: 'dat heeft voor een groot stuk te maken met ons urbanisme'. Begrijp je? Als ik zeg ecologie is dit ecologie in de meest ruime betekenis van het woord. Ergo, ons urbanisme is een ramp, echt een ramp. Onze verkeersdoden: vanwaar het verschil met Nederland, hoe komt dat nu? Zijn wij allemaal zo'n duivelse chauffeurs? Maar nee, het is gewoon ons urbanisme dat maakt dat je voortdurend voor gevaarlijke verkeerssituaties komt te staan. Toen ik dat een verkeersspecialist die een beetje had gestudeerd, hoorde zeggen... Ik heb het nog nooit een urbanist horen zeggen. Ik vind dat urbanisten in plaats van toef te zijn, de modder te assumeren, daarmee moeten bezig zijn.

Achteraf denk ik dat ik helemaal achter de benadering van Xaveer [*De Geyter, nvdr*] sta om grote gestes in te bouwen in dat landschap, om een soort van *Leopoldistische*, Franse of verlichte assen te creëren die er niet zijn, om met grote landschappelijke ingrepen dat landschap te monumentaliseren. Daar is een esthetica die plekken die toch geen kwaliteit kunnen

geven, en – daarover waar we het toch eens als we elkaar de laatste keer zagen – in Vlaanderen mag nu écht alles. Een urbanist die een landschap zonder kwaliteiten, ‘*das landschaft ohne eigenschaften*’ in handen krijgt, kan alles doen. Voor mijn part mogen ze van hier tot Dendermonde en, *mutatis mutandis*, in heel Vlaanderen doen wat ze willen, want het kan niet slechter. Als iemand met de creativiteit én *schwung* én finesse als Xaveer zegt, ‘ik ga hier grote entiteiten bouwen die als het ware een *masterplan* vormen voor een monumentalisering en voor een zoeken naar kwaliteit in de *non-space*’: zeer graag! Ecologisch is dat evenwel nog geen antwoord. En ja, je kan zeggen: een urbanist moet geen ecooloog zijn. Volgens mij wel. Zoals hij altijd al antropoloog moest zijn en weet ik veel wat allemaal, moet de urbanist van de 21^e eeuw naar mijn gevoel zo goed mogelijk weten wat de milieueffecten zijn, in de breedste zin van het woord, van zijn ingrepen. Anders is hij of zij handlanger van de *status quo*.

Dus roep je de architect, die vandaag zijn positie als kunstenaar-maker is verloren en zich daarom inschakelt binnen het kapitalistische systeem, een halt toe. Moet er dan wel worden geloofd in een pioniersfunctie van de urbanist-architect? Moet die rechtstaan, zeggen ‘*daar gaan we iets aan doen*’, en pogen de andere disciplines achter zich te scharen?

Ik denk dat dat zou moeten, ja. Volgens mij lag daar ook de droom van Studio

Open Stad. Dus ik vind dat de urbanisten, misschien aangevoerd door de Vlaamse bouwmeester, een echte politieke factor zouden moeten zijn. Maar misschien is dit utopie – ik sta te weinig in het veld. Ik hoor zeggen dat de architect en de urbanist marginale figuren zijn geworden. Dat is een beetje de stelling van Koolhaas, hé: het is de projectontwikkelaar die het bouwproces bepaalt, en dus het pure kapitalisme van vraag en aanbod, en het gekonkel. Ja, dat kan natuurlijk niet. Dat is gewoon waanzin.

Wat betekende de aanslag van 11 september in dit verband? De *Global Village* werd daar op een kritieke plek geraakt. Heeft dit gevolgen voor het transcendentale kapitalisme? Zit daar een mogelijkheid voor verandering of werd ook dit zo gemediatiseerd dat de betekenis ervan vervlakt, letterlijk en figuurlijk?

Ground Zero... Neen, 11 september versterkt de polarisering. Als er iets is waarvan je voelt dat het de wereld voor een stuk grimmiger heeft gemaakt, dan is het wel 11 september natuurlijk. Het was de alarmbel. Het gevolg is een duidelijke keuze voor de harde lijn. Als we de politiek van Bush samenvatten, dan wil hij van Amerika één grote capsule maken. Afsluiting, veiligheid, protectie is programmapunt nummer één. Veiligheid is een nieuw thema voor Amerika, niet zozeer de veiligheid op straat, want dat is in steden als Detroit en L.A. al lang een probleem, maar een veiligheid ten opzichte

van het externe. Amerika dacht dat het niet genaakbaar was... nu dus wel. En ik denk dat dit zich enkel zal versterken, omdat de tegenstellingen mondiaal versterken of vergroten. Zetten we dit uit op een planetaire analyse: de 3 miljard mensen die er bij komen, stijging van de zeespiegel, dus nog minder land, opwarming van de aarde, dus minder bebouwbaar land, meer stormen, meer geteisterde gebieden, meer tropische ziekten, verdergaande ontbossing, dus een verminderde verwerking van de vergrotende CO₂-uitstoot, enz... De UNFPA, dat zijn geen doempredici, dat zijn mensen die tot kalmte, maar tot actie aanmanen. We zitten in een noodsituatie, en het gaat gewoon door. De Bush'en van deze wereld maken het enkel erger. Bush is ook degene die Kyoto¹⁰ opblaast, dus in die zin heb ik absoluut geen reden tot optimisme.

Als we nu eens tot hier samenvatten. Ruimtelijk moeten we de suburbanisatie als resultaat aanvaarden, maar we kunnen niet aanvaarden wat de principes zijn van het transcendentale kapitalisme, of toch niet de resultaten ervan. Daar ligt dus een taak voor de architect-urbanist van de 21^e eeuw. Nu, ‘De capsulaire beschaving’ is een kritisch pessimistische analyse van de hedendaagse situatie. Anderen trachten openingen te zien of te maken. Margaret Crawford¹¹ schrijft over de alledaagsheid en over de alledaagse ruimte die ze als

een hedendaagse democratische ruimte bestempelt. Ze baseert zich daarvoor op Lefebvre, Debord en de Certeau om te stellen dat in die weerstand potentie schuilt. Daarentegen stel jij dat de ecologieën van de angst, het geweld en de fantasie het dagelijkse op zeer efficiënte wijze verdringen¹². Een tweede is Stefano Boeri, een Italiaans stedenbouwkundige. Samen met zijn team¹³ onderzoekt hij het stedelijk veld en herkent of onderkent hij er een aantal zaken waar ook hij potentie in ziet. Zie jij daar ook weerstand in tegen het verdwijnen van het publieke domein, of anders gezegd: kan dit als een weerstand tegen de capsulariteit worden gelezen?

Ik geloof niet in het alleedaagse. Nu niet meer. De methodes om het alleedaagse te kanaliseren zijn zo gesofisticeerd geworden dat het alleedaagse naar mijn gevoel machteloos wordt – zeker op de *hot spots*. Dus het alleedaagse werkt nog in de Dansaertstraat, maar werkt volgens mij bijvoorbeeld niet in *City2*. Of je moet weer gaan esthetiseren. De jongens uit Leuven hebben jaren gezocht naar proto-stedelijkheid op de kunstberg en kwamen af met de skaters en met de daklozen en... Ja, dat is twee keer niks. Neen, ik vind dat eigenlijk voor een groot stuk het romantiseren van de tegenkrachten. Het alleedaagse, dat er is en altijd ook wel zal zijn, wordt door de Certeau een soort subversieve creatieve kwaliteit toegekend die het helemaal niet heeft. Creatief ok, maar

subversief... Helemaal niet. Hélemaal niet.

Toch gaat Boeri ook in die richting. In een project rond de Benelux wordt het rijden van een punt A naar een punt B als een fascinerende ervaring geanalyseerd. Dat botst uiteraard frontaal met het begin van dit interview.

Ja, ik snap dat dus niet. Dat gaat echt mijn klak te boven. Hoe mensen dat een fascinerende ervaring kunnen vinden, daar volg ik echt niet. Ik heb Boeri slechts één maal bezig gehoord, maar ik denk dat hij de chaos esthetiseert.

Is dat dan onkritisch optimisme?

Ik vind dat wel, ja.

Dieter Declercq¹⁴ gelooft dat ook zeer beschermde ruimtes, zoals een shopping mall, plots toch weer het publieke van voorheen in zich zouden kunnen dragen. Hij gelooft dat groepen zich zullen manifesteren en de ruimte, de plek innemen. Op die manier zouden deze terug een identiteit verwerven. Toch slagen hij en vele anderen er niet in om dat te expliciteren en blijven de voorbeelden die daarnet reeds werden aangehaald, terugkeren: skaters en daklozen zijn voorbeelden die niet enkel theorieën, maar ook ontwerpen ondersteunen, zoals veel collages bewijzen.

En Marokkaanse jongeren die in een *City2*

koffie drinken. Ja, als de koffie in *City2* goedkoop is en ze kunnen mekaar daar treffen dicht bij hun school, dan maken die daar hun van. Het is er warm, het is publiek, het is open. Dus, *to hang around* is in een klimaat als Brussel in feite makkelijker in *City2* dan op straat.

En tijdens de kerstperiode hangt er een dennegeur.

Voilà, dus alles wat je wil. In die zin meen ik dat *City2* een zeer interessante case is, omdat je een suburbane entiteit hebt in het hart van de stad. Een mall is bij uitstek suburbaan, maar in het hart van de stad krijg je hier een soort *City deux*, een soort tweede stedelijkheid. En er zijn mensen die er leren leven. Bijvoorbeeld in Antwerpen was er in der tijd een zeer intensief gebruik van de GB door de vierde wereld, dus door echt verarmde ouwe mensen voor wie het een verwarmde wandelruimte was waar ze ook nog zeer goedkoop konden gaan eten. Toen ik buurtwerker was, ben ik daar dikwijls gaan eten met een paar van mijn klanten. De GB is zeker niet gemaakt om de vierde wereld uit de brand te helpen. Zo zal je wel allerlei dingen hebben die een tamelijk complexe functie geven aan zoiets puur commercieels als een GB. Tegelijk zie ik al meteen twee, drie *security guards*. Ik bedoel, dat blijft toch een artificiële dagelijksheid.

Koolhaas stelt in zijn essay *Junkspace*¹⁵ dat in dergelijke winkelcentra de massa een zinledig begrip is geworden. Elk

individueel volgt het traject dat hij/zij zelf heeft uitgestippeld. Want, zegt hij, als mensen worden gedwongen hetzelfde pad te volgen, dan dwing je hen massa te worden en dat is problematisch. Dat fenomeen is merkbaar op plaatsen waar éénzelfde pad volgen onvermijdelijk is, namelijk bij deuren, roltrappen, enz... Dit betekent dat elk contact, elke confrontatie of elk raakvlak met de ander of met een andere bevolkingsgroep een probleem vormt. Deze confrontaties zijn typerend voor de metropool en het metropolitane leven, cfr. de arcades en Walter Benjamin. Is dit naast densiteit ook een reden om voor het metropolitane te kiezen? Koolhaas gebruikt een sprekende metafoer voor de mall: *'condemned to a perpetual jacuzzi with millions of your best friends'*.

Ja, dat is eigenlijk nog altijd *'Exodus or the Voluntary Prisoners of Architecture'*¹⁶. Ik vind de vraag interessant. Het zou bijvoorbeeld kunnen dat je, op basis van ruimte-analyse, kan aantonen dat het feit dat er geen deur is aan die cafés in City2, maar een soort *spacing-out* van de tafeltjes, maakt dat er inderdaad een soort non-communicatie ontstaat. Ik heb het al eens geprobeerd en ik kan er gewoon niet gaan zitten. Enfin, ik kan daar even zitten en dan wegwezen. Terwijl ik in een ouderwets café, dus een écht café, zoals Le Cocq, een dag kan doorbrengen. Het is ongeveer het beste dat ik kan doen, als ik echt zeg, nu ga ik lezen. Een dag in Le Cocq. En is dat een schone dag: een paar uur op

een terras. Dan heb ik echt gewerkt en ook mensen ontmoet. Soms teveel. Ik woon ook al eeuwen in gemengde buurten, en inderdaad, bijvoorbeeld in een buurt als deze – hierachter loopt de Marie-Christinestraat die een Turks-Marokkaanse straat aan het worden is – heb je echte interactie met de Turkse winkelier, maak je een babbeltje met de zwangere Amsterdamse vrouw en met de Marokkaanse bakker. Ook inbraken, dus het is niet allemaal zo tof, maar het is wel een buurt.

Je leeft dus effectief in de buurt. Dit huis is niet uw capsule?

Nee, het is echt een ding dat in de buurt staat. En ik denk dat dat voor het centrum van Brussel ook nog opgaat: mensen wonen daar echt in een buurt. Als ik, voor ik naar de les ga, in de Pont Royal een koffie ga drinken en ik moet mijn les voorbereiden, moet ik soms zeggen *'sorry, nu moet ik mijn les voorbereiden'*, want ik kom daar altijd wel iemand tegen. Dus, dat is een buurtgevoel.

Is dat dan toch niet de alledaagsheid en de alledaagse ruimte?

Misschien, misschien wel, maar dat is wel de alledaagsheid die ik niet zie in City2, en dat is juist mijn punt. Vandaar mijn keuze voor de oude metropool. Dat is iets dat je niet vaststelt tussen Dendermonde en Brussel.

Dat klopt. Het Nederlandse onderzoek 'Buitenvijk'¹⁷ van onder meer Arnold

Reijndorp bewees dat. In hetzelfde onderzoek wordt vastgesteld dat buurtleven niets meer voorstelt, maar het verenigingsleven daarentegen net wel. Dus op een niveau boven dat van de buurt: de kaartclub in de wijk werkt niet meer, maar binnen de tennisvereniging werkt de kaartclub net wel.

Dat is waar. Dus ja, misschien is dat gewoon een verschuiving en gaat het leven door. Maar dat is natuurlijk zo'n microniveau, dat het testen van de capsulaire beschaving op het feit dat we nu in Vlaanderen, in België, nog, of weer, een sterk verenigingsleven hebben, nauwelijks betekenisvol kan worden genoemd. Het is een hoopvol teken op zich, want het zou allemaal nog veel erger kunnen. Maar er is eigenlijk nauwelijks een contradictie, misschien zelfs integendeel, met de echte wereldomvattende hypothese van de capsulaire beschaving. De sociabiliteit speelt zich af binnen een tennisclub, een privéclub, met een incrowd. Dat zijn echte capsules.

Vrije tijd werd in 'de capsule en het netwerk'¹⁸ nog als een niet gecapsulariseerde enclave omschreven die weliswaar klaar lag om capsulair te worden.

Dat is de hypothese zo ver mogelijk open- of optrekken om te zien of je er iets mee kan doen. Ik denk dat je zou kunnen argumenteren, mits bijkomend sociologisch onderzoek gebeurt, dat het verenigingsleven

in Vlaanderen zich afspeelt binnen een gesuburbaniseerde en laagdrempelige capsulaire logica. Ik zou ook niet weten hoe het zich anders zou kunnen afspelen tussen hier en Dendermonde. Je moet wel ergens in het netwerk inpluggen; in die tennisclub hier en gaan squashen daar. Aan de ruimtelijkheid van squashclubs zou ook een mooie studie te wijden zijn. Dat is echt... om even luidop te denken: squash is eigenlijk het esthetiseren van de betonnen cel, hé. Een spel uitvinden in een doos, dat is eigenlijk iets heel raars.

Zijn het dan ook die capsules die bij de identiteitsbepaling van de gesuburbaniseerde mens van belang zijn? Of anders gesteld, hoe verloopt een identiteitsbepaling van een hedendaagse stadsbewoner? Is die metropolitaan opgebouwd of is die onderhevig aan de suburbanisatie?

Dat is eigenlijk weer zo'n juiste en zeer gedetailleerde sociologische vraag, dat enkel onderzoek sluitende antwoorden kan leveren. Maar het is zeker zo dat er een grote tegenstelling bestaat tussen het levenspatroon van de doorsnee suburbaan en het levenspatroon van de doorsnee centrumbewoner. Dat vind ik echt een heel groot verschil. Ik stel bijvoorbeeld vast dat, sinds mijn verhuis van het centrum naar hier [*Laken, nvdr*], ik voor een stuk suburbaner leef, ik bijvoorbeeld meer autorijd. Ik denk dat je echt zou kunnen kringen maken, dat het niet alleen gaat om een ander levenspatroon, maar zelfs om een ander

bewustzijn. Eigenlijk, als ik er zo bij stil sta, en om bij onze squash- en tennisclub te blijven: ik hoorde ooit in de Flanders Squash Club, waar ik even lid van was, een conversatie tussen de vrouwelijke baas en een nieuwe barman. De bazin zei eenvoudigweg *'als er Marokkanen of vreemdelingen binnenkomen, moet je gewoon om het even welk foefje verzinnen'*, en dan gaf ze drie voorbeelden van foefjes, *'maar die komen er niet in. Zo is dat.'* Ze was er niet echt beschaamd over, want als ze niet écht stom was, was ze er zich wel van bewust dat een klant kon mee luisteren. De Flanders Squash Club lag aan het kanaal. Dus, als je een voorbeeld wil van apartheid in het dagelijks leven, dan heb je er een. Je kan er van op aan dat squash, maar ook tennisclubs, echt gesegregeerd zijn. Mensen die volgens dat patroon leven, moeten wel op het Vlaams Blok stemmen, want die kennen de migranten alleen van overlast of van televisie. Als ik zo nadenk over het dagelijkse leven in Vlaanderen en de ideologie die daarvan uitgaat, en als Marx nog altijd gelijk heeft dat het bewustzijn van de mensen bepaald wordt door hun maatschappelijke positie, en als je dat urbanistisch zou proberen te bepalen, dan denk ik dat het modale bewustzijn van de Vlaming grijs, lelijk, bedoemd en mottig is ... een soort constante bewustzijnsvernaauwing. Moest het lot bepalen dat ik tussen Brussel en Dendermonde moet gaan wonen, ben ik bijna zeker dat mijn bewustzijn vroeg of laat zou aangetast worden. Dat is nu echt een overstatement. Ik ben me er van bewust dat dat dus klinkt als... *come on*. En ik weet dat

er mensen zijn die daarin overleven, maar *chapeau*. Ik wil niet zeggen dat alle mensen die daar wonen Vlaams Blok stemmen, dat is natuurlijk nonsens. Alleen zijn de procenten natuurlijk alarmerend aan het worden. En dat verbaast mij niets. Die mensen hebben alleen nog angst voor de buitenwereld.

Daarnet verweet je de architect-urbanist het feit dat hij niet ecologisch denkt. Een tweede verwijt is duidelijk dat hij niet sociaal denkt, iets wat je ook Koolhaas meermaals hebt verweten. Is dit ook een mogelijkheid om pro-actief te werk te gaan in de 21^e eeuw? Kunnen sociale aspecten tot nieuwe stedelijke modellen leiden?

Als je pro-actieve projecten moet gaan doen... enfin, ik ben nu bezig met een brug naar Afrika. Er komt een artikel in Hunch¹⁹ daarover. Het is een project dat ik zou willen doen met universiteiten, met het Vai, Nai, Berlage. In Leuven lachten ze dat weg: *'De Cauter is echt zot aan 't worden, een brug naar Afrika. Dat is gewoon een brug over Gibraltar, hé'*. Ik denk bijvoorbeeld aan een Onaangepaste Stad van Deleu: hoeveel... 50000 mensen over de straat van Gibraltar. We gaan plek nodig hebben, dus... En de tekst – enfin, je moet hem zeker lezen: wat Dieter Lesage daar uit zijn mouw tovert over de zuilen van Heracles is briljant. Die zuilen staan op het punt van Gibraltar. De tekens van de Yen, de Dollar en de Euro, waarvan Koolhaas reeds de *global* ¥ \$ heeft gemaakt, bevatten telkens twee streepjes. Maar die twee streepjes zijn de zuilen van

Heracles. Dus, onze brug staat monetair gebeiteld in ons collectief bewustzijn, maar we weten het niet. Dus het is de Heracles-brug geworden: een totaal krankorium, dadaïstisch of neo-situationistisch project.

Zal het de wereld redden?

Moest ze gebouwd worden – om bijna letterlijk op die vraag te antwoorden, moet het opschrift zijn: *'Un altro mundo es possibile'*. Mijn stelling is: een andere wereld is niet alleen nodig, maar vooral noodzakelijk. En als wij hem niet realiseren, wat we niet gaan doen, vandaar mijn pessimisme, zal het systeem zo ineenstorten dat er toch een andere wereld komt, maar misschien net niet diegene die we hadden moeten willen.

Om terug te komen op het sociale aspect. Wel, ik denk dat het urbanisme machteloos is. Ik kan mij indenken dat een Vlaamse bouwmeester zijn troepen in het gelid zou kunnen krijgen met steun van universiteiten om te zeggen: *'ecologie is top priority vanaf nu, in architectuur en urbanisme'*. Het zal moeten en ik denk dat dat zich ook aan het vertalen is. Die tendens is niet meer te stoppen. We moeten toch een beetje nadenken, dat het innemen van ruimte, het verkwisten van energie en ook de suburbanisering, ecologisch onverantwoord zijn. Want tussen punt A en punt B kan ik wel een fascinerende ervaring hebben, maar ik ben wel massaal aan het vervuilen. Een argument dat Xaveer en de zijnen wegwimpelen als *'niet mijn*

zorg, hé. Ik ben met andere dingen bezig.' Ons urbanisme zegt dat dus. Als je zegt: *'suburbanisering, hoera'*, zeg je, *'laat ons nog maar wat meer uitlaatgassen de lucht in sturen'*. En dat is allemaal zeer concreet. Het feit dat Vlaanderen zo hoog zit met CO₂-uitstoot heeft te maken met onze de- en suburbanisatie. Dat is nogal wiesde. Komt daar nog bij dat het openbaar vervoer niet op peil blijft. Ik gebruik de auto om naar het Ritz te gaan, omdat de 81 gewoon niet te doen is. Met andere woorden: ecologie zou kunnen. Je kan dat afdwingen. Je hebt politieke argumenten om te zeggen, 'onze CO₂-uitstoot moet naar beneden'. Dus moeten we meer zonne-energie gebruiken en zullen alle huizen die gebouwd worden de wettelijke verplichting krijgen om zonnepanelen op het dak te hebben. Dat is perfect denkbaar en niet eens zo duur. Waarom wordt het niet gedaan? Dat hadden ze al 10 jaar kunnen doen.

In Singapore is het regel, is het wet, dat elk gebouw een perfecte weerspiegeling is van de totale samenstelling van de Singaporese bevolking. *Right?* Dus, zoveel procent Chinezen, zoveel procent zwarten, zoveel procent blanken, zoveel... Dit betekent dat je dus wettelijk zegt, dat is mix. Je kan geen blok hebben met enkel zwarten, en geen blok met enkel Chinezen. Dat is natuurlijk een semi-autoritair regime. Maar, ik ben nooit in Singapore geweest. Misschien zegt iemand die er leeft, *'wat een waanzin'*. Maar dat soort radicale maatregelen maken dat je bijvoorbeeld geen getto's kan krijgen.

Makkelijker gezegd dan gedaan, maar als het kan in Singapore, zou het in principe ook hier kunnen. Dat betekent dat er een politieke wil voor nodig is, waar natuurlijk de urbanist vragende partij zou kunnen zijn. Nu zegt de urbanist, net als bij ecologie: *'niets mee te maken, want ik ben geen politicus. Ik moet werken, hé meneer, ik werk in de realiteit... jullie, theoretici'*. Ik snap dat vanzelfsprekend. De meta-kwestie is dat ik het voorrecht, en misschien de plicht heb, neen te zeggen. De architect en de urbanist heeft dat niet. Een architect of een urbanist die neen zegt, moeten ze gewoon bedanken. Als hij zegt, *'ecologie en een sociale politiek staat bij mij hoger dan jullie vraag'*, zegt de opdrachtgever: *'ja, de projectontwikkelaar heeft daar minder last mee'*. Maar ja, ik denk dat de vraag naar een zinnig urbanisme op dit tijdstip in de evolutie van de wereld, en in Vlaanderen, fundamenteel is.

Ik snap dat de mensen bang zijn. Ik denk dat in het onderbewustzijn van de mensen het idee leeft dat het nog moet beginnen en dat het alleen maar erger zal worden. Ze hebben natuurlijk gelijk: het zal erger worden, hé. Wetende dat er drie miljard bijkomen... Nu zijn dat duizend bootvluchtelingen aan de Italiaanse kust in twee weken. Dat is de *'ver van mijn bed'-show*. Maar de stroom is niet te stoppen. Gisteravond was ik in gesprek met een Afrikaanse Belg (eigenlijk een Vlaming, maar hij ziet er een beetje zwart uit) die zei *'de Afrikanen moeten leren zwemmen'*. Het is zeer cynisch, maar zijn hypothese was dus letterlijk dat er zo veel Afrikanen

verdrinken omdat ze dus gewoon niet kunnen zwemmen.

Dus een ander project, in plaats van de brug, is zwemles geven aan Afrikanen.

Ja, en dat is trouwens dicht bij Koolhaas' zwembad-project. Ik zei het onmiddellijk: in het zog van het brugproject gaan we zwemlessen voor Afrikanen organiseren. Je voelt: het is pure dada... maar het is om bij te wenen, hé. De Afrikanen gaan moeten leren zwemmen. En natuurlijk, als we ze leren zwemmen, dan komen ze. Maar ja, dat is het hele probleem: onze wereld is zo absurd geworden, dat je, voor je het weet, zegt *'sorry hé, we gaan ons verdedigen'*. Terwijl zij zich natuurlijk niet kunnen verdedigen. Ik mag daar naartoe en we mogen daar grondstoffen weghalen. Met andere woorden: de goederen zijn vrij natuurlijk, maar de mensen? Die niet.

Daar raak je natuurlijk de kern van de zaak aan. Eén van de fundamentele problemen van de mondialisering is ongetwijfeld het wegen met verschillende maten en gewichten. Op economisch vlak is er bijna absoluut vrij verkeer van goederen en kapitaal, daar waar op sociaal vlak iedereen vasthoudt aan het burgerschap en de soevereiniteit van de staat, wat het vrij verkeer van mensen onmogelijk maakt. Heeft de angst van de Vlaming in het kleine Vlaanderen niet veel te maken met dit onevenwicht qua schaal ?

Ja. Ik denk het wel. En dat is ook een soort kritiek op het project van Xaveer De Geyter²⁰, dat hij niet echt globaal denkt. Hij vertrekt wel van de densiteitsbanaan, maar dat is geen probleem, - ik bedoel - de toekomst van die banaan is niet zijn probleem. Neen, hij probeert enkel er iets van te maken en dat zal dan ook hard nodig zijn. Enfin, ik heb de teksten nog niet gelezen. Ik word wel hard aangepakt door Geert Bekeert, bijzonder hard. Het was even schrikken. Ik denk zelfs dat Bekeert een beetje geschrokken is van zichzelf. Hij had gewoon een opstapje nodig en hij heeft mij daarvoor gebruikt. Want naar mijn bescheiden mening zakt de tekst een beetje scheef. Bekeert heeft steevast enerzijds een soort polemische, strenge kant en anderzijds een soort zouave, bijna biddende, aanbiddende kant. Die twee komen samen in de tekst. Dus ik ben vreselijk en Xaveer is pure poëzie.

Laten we eens heel concreet gaan, naar stedelijke modellen toe. Je schuift onder andere de metropool naar voor als levenswijze. Er moet een weerstand worden ingebouwd tegen de suburbanisatie en de desurbanisatie en je pleit voor een sociaal gecorrigeerd kapitalisme als maatschappelijk model. Tot welk stedelijk model leidt dit concreet voor Vlaanderen?

Wel, ik zou er voor kiezen ... enfin, het is te laat nu natuurlijk. De put van Vlaanderen is gevuld. Het kalf is toch al lang verdrongen. Het is echt waar. *Anything goes*. Je kan nu

echt alles doen.

Dat op zich is natuurlijk ook een mogelijkheid. Dat is misschien het enige dat Koolhaas...

Ja, maar ik zeg dat ook in de *'vlucht voorwaarts'*²¹. Koolhaas is misschien een ethicus te velde. Een architect met een zonnebril dus, met daarachter een ethicus te velde. Ik denk dat dat voor een stuk klopt, ik hoop het althans. Enfin, ik hoor toch zeggen van mensen die zijn projecten van nabij kennen, dat het op het veld toch wel zeer secuur in mekaar is gezet. Met de nodige schroom zelfs, soms zeer audacieuw, maar toch met een poging om condensatie te brengen en om in feite een soort stedelijkheid te genereren. Dat is zeker ook de bedoeling van Xaveer [De Geyter, nvdr]. Maar het is ontzettend moeilijk, want als je bedenkt dat verstedelijking één van de grootste wereldproblemen wordt van de éénnentwintigste eeuw, hoe rijk je dat nu samen met de desurbanisering en de suburbanisering van Vlaanderen. Op het eerste gezicht zijn dat twee niveaus van spreken. Ik denk echter wel – dat is misschien een totale vergissing van mij – dat we vooral moeten bezig zijn met densificatie vanuit een weloverdacht urbanisme, met een zo ecologisch mogelijke infrastructuur en met een zo groot mogelijk respect voor mogelijkheden voor landbouw (want we gaan onze voedselproductie op wereldniveau moeten verdubbelen). Hoewel ik daarentegen hoor – en dat is de contradictie

- dat *megacities* bijna per definitie ecologisch onleefbaar worden. Zevenentwintig van de drieëndertig megasteden van de 21^e eeuw liggen - dit is trouwens de opening van *Mutations* - in de armste of minst ontwikkelde gebieden van de wereld. Met als gevolg een enorme pollutie en een enorme roofoverbouw op de grond, de bossen en op de... bijna geen infrastructuur. Mensen verstoken desnoods rubberen banden. Dat is het probleem; geen infrastructuur, geen medische zorgen, dus overbevolking. Dit staat onder andere in het rapport *'The State of the Population 2001'*. Ik denk er trouwens aan om dat rapport volgend jaar als *supposé connu* aan al mijn studenten mee te geven, met op het examen zeker één vraag over dat rapport. De mensheid zou dat rapport - zeker de intellectuelen - quasi uit het hoofd moeten kennen. Als ik ooit aan de afdeling architectuur les zou geven, zouden mijn studenten gewoon elke regel daarvan moeten kennen. Als je dat echt door en door tot je neemt, over het verband tussen vrouwenrechten, ecologie, demografie en ontbossing, dan krijgt Vlaanderen een totaal ander perspectief. De CO₂-uitstoot heeft bijvoorbeeld onmiddellijk te maken met het oerwoud. Zo moeten we beginnen denken. Dat is pas globalisering. In die zin zijn wij - als ik even mag doen alsof ik uitdrukkelijk in het kamp van de andersglobalisten zit - de échte globalisten. De anderen daarentegen zeggen *'Fuck the world'*. De globalisering zegt eigenlijk *'Fuck the world'*. Dit is eigenlijk de verborgen slogan van de globalisering zoals ze nu aan de gang is.

En ik vind - eigenlijk is dat zeer sentimenteel - dat ik mij dat, sinds ik kinderen heb die waarschijnlijk ook kinderen zullen hebben, op een existentiële manier niet kan permitteren. Eén houding zou een dandyeske *'après nous le déluge'* kunnen zijn. Geef mij maar de *Archiduc* en een goeie cocktail en een beetje postmoderne loungemuziek en ik ga de stedelijkheid wel uitleven zolang het duurt. Dat is een optie. Als ik bijvoorbeeld naar *London* ga, trek ik die kaart en de restaurants kunnen niet fantasistisch genoeg zijn. In *The Real Greek*²² bijvoorbeeld kan je dingen verorberen die je in Griekenland nooit kan vinden. Het is een prachtig restaurant. Als je naar *London* gaat, *look it up* ! Het is zo gesofisticiseerd en postmodern als de pest, *enfin*, dat is niet te doen. Dat is echt het uitzingen van de Baudelairiaanse moderniteit van de stad, de vluchtigheid en de luxe. Het vieren van de luxe en de consumptie is een soort stadsaesthetica die mij zeer nauw aan het hart ligt. Maar daarnaast zit ik ook - dat is misschien belachelijk, maar het mag al eens belachelijk zijn - met het perspectief dat ik grootvader word. Ik vind dat de mensen zouden moeten beginnen leven alsof ze grootmoeder of grootvader worden. In welke wereld komen mijn kleinkinderen terecht? Ik kan toch niet doen alsof dat mij niet aangaat? Bijvoorbeeld het smelten van de ijskap. Ze hebben dat dertig jaar geleden voorspeld, hé. Je hebt misschien de beelden gezien op televisie, ongelooflijke beelden. Een grijze, besnorde, bezadigde academicus stond erbij en zei: *'als dat zo doorgaat, kan de zeespiegel drie meter stijgen, maar ik durf dat*

niet zeggen, want de mensen interpreteren dat altijd verkeerd.' Hallooo... een bezadigde academicus !

Maar je gaat zelf niet zo ver dat je er problemen mee hebt om soms eens postmodern te zijn?

Wel ja, [wijzend op het interieur van zijn woning, *nvdv*] duidelijk niet.

Wij zijn er natuurlijk ook volledig in opgegroeid. Het is dan ook vaak moeilijk om er in voldoende mate bij stil te staan en afstand van te nemen, laat staan om in staat te zijn ten volle tegen het gevestigde en het dagelijkse te reageren.

Ja, het is absoluut zo. De struisvogelpolitiek speelt op alle niveaus. Als er ergens een reden tot pessimisme te vinden is, dan is het dat wel. Het zijn niet alleen Bush en Verhofstadt die struisvogel spelen, maar ik speel ook struisvogel, iedereen speelt struisvogel.

Transcendentiaal struisvogelisme.

Inderdaad. In feite kan je het zo zeggen: 'er is geen ontkomen aan'. Ik weet dat mijn elektriciteitsverbruik per jaar stijgt, en jullie zijn daar zeker geen uitzondering op. Wij, met zijn allen, verbruiken alsmaar meer energie. Waarom? *It's the way of life*. Het wagenpark in België blijft - ik zou niet zeggen exponentieel - maar het blijft groeien en het moet blijven groeien, want anders... Dat is

de absurditeit van het systeem. Als de bouw klaagt, moeten de politici ter hulp springen. Maar de bouw moet gewoon stilgelegd worden, bij wijze van spreken. Dus als Luc Deleu in 1970 zegt, *'de laatste steen van België'*, hadden we moeten zeggen, *'He's right! Vanaf nu gaan we alleen nog indikken, inbreiden.'* Dát was een juiste beslissing geweest, én het had gekund. Ik bedoel, de Boomsesteenweg had een landschap kunnen zijn met Boom als Castelliaanse hub. Dat zou een fascinerende ervaring geweest zijn. Boom had dus alles in huis: die sleuf en dan daar nog eens high-rise naast, mét voetgangersbruggen. Allé, het had een futuristische stad kunnen zijn. Ik heb daar niets tegen, totaal niet. Dat is de les die ik in *New York* geleerd heb. Het mag en het kan. Het zou best kunnen dat de futuristische stad een veel beter model is voor de toekomst – dat ben ik eigenlijk zeker - dan de *sprawl*. Ik blijf er van overtuigd dat *sprawl* zowel ecologisch, sociaal als politiek de meest onverantwoorde strategie is die we op wereldniveau en bijgevolg ook op Vlaams niveau kunnen nemen.

Toen we begonnen zijn, was uw eerste reactie er één vanuit een schoonheidsoordeel. Nu je het futuristisch beeld van Boom verdedigt, gebuik je opnieuw een schoonheidsargument en niet een ethisch. Hoe komt dat? Zou het niet even goed kunnen dat dat beeld van Boom even walgelijk zou geweest zijn?

Niet als het goed gedaan is. Stel je voor dat

je iemand als Foster of onze lokale Foster, Samyn, loslaat op Boom. Dat zou perfect zijn. Het mag ook Xaveer De Geyter zijn. Ik zie dat trouwens ook perfect staan, de *toren van Babe*²³ in Boom. Maak daar een shoppingcenter van en ik ga daar naartoe. Ik kan me voorstellen dat er mensen zijn die zeggen: *'Jamaar, De Cauter, je hebt niet goed gekeken, eigenlijk is er daar wel wat te beleven tussen Brussel en Antwerpen.'* En dat is niet helemaal onwaar. Maar ik vind het architecturaal toch een magere oogst, sorry. Naar architectuur en urbanisme kijken en het esthetische vergeten, dat vind ik onjuist. De architectuur en het urbanisme zijn altijd een soort sociale esthetica geweest, het vormgeven van de polis. Trouwens, Koolhaas is een super estheet. Xaveer De Geyter is een super estheet. Beel, dat is een super super estheet.

Ik wil graag nog één voetnoot toevoegen over het postmodernisme, want anders laten we teveel liggen. Het betreft een prachtige sequens uit de Eurotaoïsmus van Sloterdijk. *'Iedereen die in een monsterfiele heeft gezeten, heeft een praktische les in postmodernisme gekregen'*. Want ook dat is postmodernisme ! Je hebt het postmodernisme van de nouvelle cuisine en de nieuwe sier, maar je hebt ook het postmodernisme van het assumeren, het gewoon vaststellen, het beseffen dat de versnelling van de moderniteit zich letterlijk muurvast rijdt. Als didactische les van wat postmodernisme nu is, is dat ongelooflijk. Het filosofisch postmodernisme, dat spreekt van de trein, -

in de zin van *l'entrain* - en van de versnelling en de beweging als basiskenmerk van de moderniteit, loopt zich vast. Als je daar van uitgaat, is het postmodernisme helemaal niet frivol, of beter niet noodzakelijk frivol. Misschien is het als levensstrategie dan ook niet onaardig om het frivole postmodernisme te combineren met het pessimistisch postmodernisme, een soort poging om in te zien dat we ons echt vast rijden en dat we daar toch gaan moeten mee leven. Vroeg of laat staan we toch met zijn allen stil, uit koppigheid. *'Ik ga godverdomme mijn auto niet verkopen, de ander moet dat maar doen'*. Het besef dat we ons muurvast rijden is in hoge mate postmodern, volgens mij. En dat zou ik het goede postmodernisme noemen.

En ik denk – maar ik geef toe, dat is luidop denken - dat er eigenlijk – als we toch even voor een paar seconden optimistisch mogen zijn - een alliantie denkbaar is tussen een frivol postmodernisme en een kritisch postmodernisme - want ik zou het niet pessimistisch noemen, maar kritisch. De hub Boom, gebouwd door het beste van onze bodem, nationaal en internationaal, zou een condensator geweest zijn en ook een verlichter van het landschap. Het urbanisme zou naar mijn gevoel eens moeten leren honderd jaar vooruit te denken. De Vlaamse bouwmeester bOb van Reeth heeft de mond vol over duurzame ontwikkeling en hij heeft gelijk. Als het urbanisme al niet bezig is met duurzame ontwikkeling, welke discipline dan wel?

[telefoon – de tijd uit 't oog verloren
– volgende afspraak gemist]

Enfin, ik moet lopen...

(Footnotes)

¹ DE MEULDER, B., SCHREURS, J., COCK, A., NOTTEBOOM, B., *Sleutelen aan het Belgische stadslandschap*, in: Oase 52, 1999, p 91.

² VENTURI, R. e.a., *Learning from Las Vegas*, MIT Press, Cambridge, Mass., 1971.

³ DE CAUTER, L., *De capsule en het netwerk*, in: OASE, n° 54, winter 2001, p122-134.

DE CAUTER, L., *De opkomst van de mobiliteitsmaatschappij. Van utopie naar heterotopie*, in: ARCHIS, n° 2000/2, p 8-23.

⁴ De muur van Ceuta en Mellila bevindt zich ter hoogte van Gibraltar en scheidt Europa van het Afrikaanse continent. "De muur van Ceuta en Mellila, twintig kilometer prikkeldraad, is de meest pijnlijke 'stedelijke' ingreep in Europa sinds de Berlijnse Muur." uit DE CAUTER L., *De capsule en het netwerk*, in: OASE, n° 54, winter 2001, p122-134.

⁵ SASSEN, S., *The Global City. New York, London, Tokyo*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1991

⁶ DE CAUTER, L., *De capsulaire beschaving: de stad in het tijdperk van het transcendentiaal kapitalisme*, tentoonstellingscatalogus 'OrbisTerrarum. Ways of Worldmaking.' (22/06 - 24/09/2000), Gent - Amsterdam 2000, p 342-348

⁷ <http://www.clubofrome.org>

⁸ <http://www.unfpa.org/swp/swpmain.htm>

⁹ DE CAUTER, L., *The Flight Forward of Rem Koolhaas*, in GUST, *The Urban Condition: Space, Community and Self in the Contemporary Metropolis*, 010 Publishers, Rotterdam 1999, p 252-265

¹⁰ Kyoto protocol: <http://unfcc.int/resource/docs/convkp/kpeng.html>

¹¹ CRAWFORD, M. e.a., *Everyday Urbanism*, The Monacelli

Press, 1999, 184pag.

¹² DE CAUTER, L., *De capsulaire beschaving: de stad in het tijdperk van het transcendentiaal kapitalisme*, tentoonstellingscatalogus 'OrbisTerrarum. Ways of Worldmaking.' (22/06 - 24/09/2000), Gent - Amsterdam 2000, p 342-348

¹³ Uncertain States of Europe, <http://www.useproject.net>

¹⁴ DE CLERCQ, D., *Fantoompijn of krokodillentranchen. Over het einde van de straat en het verlies van de publieke ruimte in de post-industriële netwerkstad*, Andere Sinema 157, 2001, p 88-95

¹⁵ KOOLHAAS, R., *Junkspace*, in KOOLHAAS R. e.a., *The Harvard Design School Guide to Shopping*, Taschen, Köln 2001, p 408-421 (ook op <http://www.btg-japan.org/catalogs/rem.html>)

¹⁶ KOOLHAAS, R., *Exodus or the Voluntary Prisoners of Architecture* in KOOLHAAS, R., MAU, B., S,M,L,XL, The Monacelli Press, 1995, p 2-21

¹⁷ REIJNDORP, A. e.a., *Buitenwijk*, Nai Publishers, Rotterdam 1998, 284pag.

¹⁸ DE CAUTER, L., *De capsule en het netwerk*, in OASE, n° 54, winter 2001, p122-134.

¹⁹ Hunch is het tijdschrift van het Berlage Instituut, Amsterdam.

²⁰ XAVEER DE GEYTER ARCHITECTEN, *After-Sprawl. Onderzoek naar de hedendaagse stad*, Nai Uitgevers, Rotterdam 2002 (tentoonstelling 01/05 - 09/06/2002, de Singel, Antwerpen)

²¹ DE CAUTER, L., *The Flight Forward of Rem Koolhaas*, in GUST, *The Urban Condition: Space, Community and Self in the Contemporary Metropolis*, 010 Publishers, Rotterdam 1999, p 252-265

²² www.thearealreak.com, 14-15 Hoxton Market London N1 6HG (tel. 020/7739 8212)

²³ KOOLHAAS, R., *Sea Terminal, Zeebrugge, Belgium, 1989* in KOOLHAAS, R., MAU, B., S,M,L,XL, The Monacelli Press, 1995, p 578-601